

*Wegen en omwegen bij het leren zien*¹

door A. DE FROE

Hoe is het mogelijk dat een pasgeboren kind dat zonder enige kennis en zonder intellectuele hulpmiddelen ter wereld komt, deze wereld, die door zijn zintuigen naar binnen dringt, langzamerhand leert kennen en begrijpen? Het heeft, evenals de dieren, een biologische basis, die buiten zijn wil en bewustzijn om is gevormd. Er is het voorbeeld en de liefdevolle toewijding van zijn omgeving. Het kind zelf is gretig naar meevoelen, meedoen, meeweten en wij mogen de intellectuele gaven van het kind niet laag aanslaan. Toch slaagt het kind niet geheel en al. Het behoeft ook niet te slagen, omdat van het kind geen juist begrip en geen juist handelen in velerlei opzicht gevergd wordt. Het verblijft in de beschutting van een vergevensgezinde omgeving, die aan sommig falen eerder plezier beleeft dan verdriet en daartoe niet zelden dit falen aanmoedigt.

Het wereldbeeld van het kind is gebrekkig en misvormd.

Het is de taak van de onderwijzer gebreken en misvormingen op te heffen en althans zoveel van een wereldbeeld op te bouwen dat het kind zich in de maatschappij kan handhaven en zich verder zelfstandig kan ontwikkelen.

De middelen waarmee wij dat doen zijn in hoofdzaak wetenschappelijke middelen, d.w.z. het zijn:

- a. elementen van het fundamentele wetenschaps-apparaat, zoals lezen, schrijven en rekenen;
- b. aan de wetenschappen ontleende kennis-elementen, zoals in aardrijkskunde, geschiedenis en biologie;
- c. hogere middelen tot wetenschap, veelal de beginselen van de z.g.n. apriorische wetenschappen (wiskunde, logica, kennisleer), zoals waarnemen, samenvatten, oordelen, e.d.

Deze wetenschappelijke middelen, die de hoofdzaak uitmaken, worden aangevuld door anderen, waarbij meer de nadruk ligt op het doen, zoals lichamelijke opvoeding, handenarbeid en tekenonderricht. Hierbij leert het kind in ontwerpen zijn gedachten en in gebaren zijn gevoelens uit te drukken.

Het is zeker dat voor een groot deel van de jonge mensen deze aanvullingen van een verstrekkende betekenis zijn. De arts, de physicus, de chemicus, de architect, de ingenieur, de bioloog, enz. behoeven allen meer dan kennis alleen. Op de vraag of dit alles nu voldoende is, past een ontkennend antwoord. Ook wanneer aan de aanvullende vakken voldoende aandacht zou worden gegeven.

Zoals gezegd, het wereldbeeld van het kind is onvolledig en misvormd. Het wetenschappelijke wereldbeeld is al even onvolledig en misvormd. Niet op dezelfde wijze, maar niet minder erg. De wetenschap is een systeem van op elkaar betrokken tekens,

¹) Tekst van een toespraak, gehouden in het Rijksmuseum door Prof. Dr. A. de Froe, hoogleraar in de anthropobiologie aan de Gemeente-Universiteit van Amsterdam. Op initiatief van de Educatieve Dienst sprak Prof. de Froe voor een gezelschap docenten van het Voorbereidend Hoger- en Middelbaar Onderwijs.

die het verifieerbare, mededeelbare weergeven. Wat niet zegbaar, uitdrukbaar, mededeelbaar is, wat niet gecontroleerd en bevestigd kan worden, wat niet in het reeds gevormde systeem kan worden ingevoegd, behoort niet tot de wetenschap. Voor tal van individuele en maatschappelijke behoeften voldoet de wetenschap in hoge mate. Een belangrijk deel van het natuurgeweld heeft de mens met wetenschappelijke middelen in de hand. Van het triomfhied der wetenschap kunnen vele coupletten met trots gezongen worden. En toch is het wetenschappelijke wereldbeeld onvolledig en misvormd.

Niet vanwege de onvolmaaktheid, alle mensenwerk eigen. Niet omdat ons de tijd tot vervollediging ontbroken heeft. Maar krachtens eigen opgave en werkwijze: niet alles is in woorden of tekens te vertalen. Het eenmalige is niet verifieerbaar. En altijd weer is het huis der wetenschap te bekrompen gebleken om alle bekende verschijnselen voldoende woonruimte aan te bieden. Vele ervaringen passen niet, of niet goed of nog niet in het eenmaal gevormde systeem.

Er gaat iets zeer wezenlijks voor de mens verloren, wanneer hij mede door de druk van het al te eenzijdig-wetenschappelijke onderwijs allengs in verklaring en begrip zich geestelijk gaat uitleven. Dat waarin de kunstenaar praevaleert boven anderen, en waarin de ware wetenschappelijke onderzoeker op de ogenblikken van inspiratie kunstenaar is, is het vermogen om los te laten, af te breken, zich vrij te maken, te negeren. Ieder kunstenaar heeft zijn voorbeelden, ieder groot kunstenaar heeft zijn voorbeelden niet nagevolgd. Zo maakt hij zich vrij voor het creatieve, het nieuwe, het ongedachte, de verrassende verrijking. Wanneer wij aan de hand van kunstwerken onderwijs geven moet dat niet zijn op de wijze der wetenschappen, maar op de wijze der herschepping. Herschepping als in de concertzaal, moet ook het onderwijs in dit Museum zijn. Een uiterst moeilijke taak. Waarbij echter niet alleen de kunstwerken, waarbij ook, wat belangrijker is, onze leerlingen tot leven worden gewekt. Van een auditorium in een concertzaal mogen wij het vermogen tot horen verwachten. Wat zij leren, wat zij bij elk concert weer opnieuw en weer verder leren, is luisteren. Wij weten dat dit luisteren geen kennis-elementen toevoegt, zelfs niet aan het brein van de arme recensenten, die er verbaal op moeten reageren. En toch, er gaat niet alleen iets om in die luisteraars, zij worden niet alleen bewogen, ontroerd, maar zij worden ook anders, veranderd, verheven tot een soort inzicht, dat geen wetenschap vermag te geven. Zo moet ook bij het kijken naar kunstwerken de levenwekkende, herscheppende arbeid van een bevoegd leermeester ons leren zien. Zo is beiden, het aanhoren en het aanschouwen van kunstwerken van wezenlijke betekenis voor onze geestelijke opbouw.

En door geen wetenschappelijk onderwijs te vervangen. Want het kunstwerk gaat boven de beschrijfbaarheid, boven de mededeelbaarheid uit. Het gaat daarboven uit in de tijd waarin het ontstaat. Maar daarna werkt het, werkt in, werkt door en bewerkt een voortschrijdende bewustwording. Het vernieuwt het leven en verjongt de mens. Hoe verder de wetenschap voortgaat, hoe meer de techniek van het maatschappelijk leven ons in beslag neemt, des te meer gaan van onderwijs en leven unificerende, confectionerende invloeden uit. 'Wij worden als originelen geboren, om als copiëen te sterven' (Lichtenberger). De mens heeft voor zijn ontwikkeling niet genoeg aan weten en meer weten. Hij moet rijpen, en hij kan alleen rijpen wanneer hij vervuld wordt van het volle rijke mensenleven.

Laten wij als onderwijzers bescheiden erkennen dat ons onderwijs, ook als het op zichzelf volmaakt zou zijn, een aanvulling behoeft uit de grote schat van beleving en ervaring die de kunstenaars door alle eeuwen heen in vreugde en leed verworven hebben en die nu op zulk een geschikte wijze voor ons wordt open gesteld.